

těti a darovati ráčí, na způsob jak by dále trestán a kárán bejti měl, že to ještě před vzdáním soudu tohoto naříditi chtějí ráčí.

Zatím pak on, Kapl, má v témž místě, kdež nyní jest, v opatření | Olomoučanům zůstávati.

Však aby žádný na to se nespolehl a za příklad toho sobě nebral, nýbrž což by kdo proviněním svým zasloužil, toho očekával. Nebo jich mi[l]o[s]t žádnému takového přečinění přehlídati a tím způsobem promíjeti chtějí neráčí.

Druhá pamět strany Václava Kaple od jeho milosti pana hejtmana z potazu vůbec oznámená

Tak jakož od jich mi[l]o[s]ti pominulých dnův oznámeno jest strany Václava Kaple, že prvé, nežli by tento soud svatotříkrálský vzdáti ráčili, jistý vyměření o způsobu proměněného trestání učiniti chtějí ráčí. Což jsou jich mi[l]o[s]t v svém bedlivém uvážení míti a na tom se snésti a to jisté vyměření učiniti ráčili, aby jmenovanej Václav Kapl pro dotčenej oučinek a mord v místo to, kdež by, dokud živ, zůstával, dán byl, kdež to místo aby za pokání své měl, za hříchy své pokání činil, odtud nikam pod žádným vymyšleným způsobem nevycházel, vína žádného ani nápoje opojného, poněvadž jest se dotčeného mordu z opilství dopustil, neužíval, kromě toli-ko za den jeden žejdlík vína uherský míry, a to vše pod ztracením cti a hrdla.

Poněvadž pak nyní tak naspěch to vykonáno a o to místo snešeno bejti nemohlo, jich mi[l]o[s]t nařizovati ráčí, aby dotčený Václav Kapl v témž vězení, až by se o místo, kde by zůstávati měl, snésti ráčili, zůstával anebo do soudu brněnského příštího dochován byl.³⁷⁰

ČLÁNEK 79

[79] Příklad jak vykonána bejti má.

Všeliká přísaha, kteráž by komu nalezena byla, má vykonána bejti před vzdáním soudu. A v neděli aby žádný přísahy nečinil. A ve dcky zemské také aby v neděli vkládáno nebejvalo.

ČLÁNEK 79 – KOMENTÁŘ

GENEZE ČLÁNKU V RÁMCI ZEMSKÝCH ZŘÍZENÍ: článek byl převzat ze starších zemských zřízení. Článek je obsažen v ZZ 1535, 1545, 1562 (ZZ 1535, s. 74–75, čl. 64 (první odstavec); ZZ 1545, s. 142, čl. 79). **Geneze článku:** základem článku bylo usnesení zemského sněmu v Jihlavě v roce 1531, které s drobnými jazykovými změnami přešlo ZZ 1535 a po něm článek opakují další zemská zřízení. V ZZ 1535 je článek spojen dohromady s následujícím čl. 80 ZZ 1604 (PS I, s. 240, čl. 307 a 308; ZZ 1535, s. 74, čl. 64).

SOUVISEJÍCÍ ČLÁNKY V RÁMCI ZEMSKÝCH ZŘÍZENÍ: čl. 7 List krále Vladislava jeho milosti slavné paměti, kterýmž soud zemský řídití ráčí, v mocnosti své aby zůstal, kterýž v tato slova zní – čl. 18 Půhony na potvor, v čem nalezení býti mají – čl. 23 Příklad pana hejtmana země k ouřadu – čl. 24 Příklad nejvyššího pana komorníka – čl. 25 Příklad nejvyššího pana sudího – čl. 26 Příklad k soudu – čl. 27 Příklad nejvyššího hofrychtýře – čl. 28 Příklad podkomořího taková jest – čl. 29 Příklad nejvyššího písaře nebo místodržícího – čl. 30 Příklad komorníka menšího – čl. 31 Příklad sudího menšího – čl. 32 Příklad purkrabího – čl. 33 Příklad písaře menšího – čl. 35 Příčiny proti ustání při vyhlásování půhonův jsou tyto

³⁷⁰ MZA, A 3, inv. č. 778, fol. 210r–v.

a mají pány schváleny bejti prvé, než se soud vzdá – čl. 36 Přísaha nemocného – čl. 40 Do kláštera, kdež zahájený soud jest – čl. 59 Kdož svědomí listovní k soudu dává, jak to spraviti má a jak se k cizozemci při takovém svědomí zachovávati mají – čl. 61 Jak se svědkové stavěti mají a jak od úředníkův přijímání a kterak jim od míle placeno a strava dávána býti má – čl. 62 O svědomí městském, jak obyvatelé v městech královských k soudu zemskému svědomí dávati mají, léta 1512 – čl. 64 Půhon o postavení lidí – čl. 75 O nářku cti a dobré pověsti – čl. 77 O postranné pře při soudu – čl. 83 Jak úředníci menšího práva o mezích a hranicích zjevnú zprávu pánům soudcím dávati mají.

PRAMENY: Moravský zemský archiv v Brně, fond G 10 – Sběrka rukopisů, inv. č. 163, *Tovačovská kniha* (deskový rukopis) – DEMUTH, Karel Josef (ed.): *Kniha Tovačovská aneb pana Ctibora z Cimburka a z Tovačova zemského hejtmana markrabství Moravského sepsání obyčejů, řádů, zvyklostí starodávných a práv markrabství Moravského*. Brno 1858 – ČÁDA, František (ed.): *Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným*. Praha 1937 – JANIŠ, Dalibor (ed.): *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545 (Pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení)*. Brno 2005 – JANIŠOVÁ, Jana (ed.): *Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604*. Praha 2015 – JANIŠ, Dalibor (ed.): *Moravský zemský sněm na prahu novověku. Edice Památek sněmovních z let 1518–1570. I. Památky sněmovní I*. Praha 2010 – BRANDL, Vincenc – BRETHER, Bertold (edd.): *Libri citationum et sententiarum seu Knihy půhonné a nálezové. Tomus I–VII. Brunae 1872–1911 – Stavovské rukopisy, Památky sněmovní II–VII, knihy půhonné a nálezové* (viz v inventáři k fondu URBÁNKOVÁ, Libuše: *Inventář. A 3 Stavovské rukopisy 1348–1884*. Brno 1990) – *Sněmovní tisky moravského zemského sněmu z let 1540–1620* (viz chronologický seznam tisků v Pramenech a literatuře) – Moravský zemský archiv v Brně, fond G 10 – Sběrka rukopisů, inv. č. 522, *Drnovská kniha (1594)* – BRANDL, Vincenc (ed.): *Kniha Drnovská*. Brno 1868 – Vědecká knihovna v Olomouci, Oddělení rukopisů a starých tisků, sg. M II 341, *ze Žerotína, Karel starší: O právu našem moravském (De iure nostro), počátek 17. století* – BRANDL, Vincenc (ed.): *Spisy Karla staršího z Žerotína. Oddělení první: Žerotínovi zápisové o soudě panském. Sv. 1–2*. Brno 1866 – Moravský zemský archiv v Brně, fond G 10 – Sběrka rukopisů, inv. č. 773, *Registrum nálezův po artykulích 1610. Rejstřík půhonů a nálezů olomouckého kraje z let 1494–1593* – Moravský zemský archiv v Brně, fond G 10 – Sběrka rukopisů, *Sborníky moravských půhonů a nálezů* – ŠVÁBENSKÝ, Mojmír – ŘEZNÍČEK, Jan: *G 10 – Sběrka rukopisů Moravského zemského archivu 13./14. stol.–1999*. Inventář. Brno 2008 – Archiv města Brna, fond A 1/3 Archiv města Brna – Sběrka rukopisů a úředních knih, *rkp. č. 118–128, Půhony a nálezy Markrabství moravského – sborníky moravských půhonů a nálezů* – SULITKOVÁ, Ludmila: *Městské úřední knihy z Archivu města Brna 1343–1619. Katalog. Úvodní svazek*. Brno 1998 – Archiv města Brna, fond V 3 – Knihovna Mitrovského, staré tisky, sg. 2739, *Moravské zemské zřízení z roku 1535 (rukopisné přípisky)* – Moravský zemský archiv v Brně, fond G 21 – Staré tisky, inv. č. 870, sg. III-526, *Konvolut (Tovačovská kniha, moravské zemské zřízení z roku 1516 a Vladislavské zřízení zemské)* – MATĚJEK, František (ed.): *Moravské zemské desky 1567–1642. III. Kraj olomoucký*. Praha 1953 – CULKOVÁ-STUHLÍKOVÁ, Dagmar: *Morava (Moravské spisy české kanceláře a české komory) (1507) 1527–1625 (1750)*. Katalog. I–II. díl. Praha 1962 – Národní archiv Praha, fond Registra.

LITERATURA: MARKOV, Josef: *Kapitoly z dějin českého zemského soudního řízení XII.–XVII. století*. Praha 1967 – BRANDL, Vincenc: *Staročeské řízení soudní*. Právník 8, 1869, s. 189–206, 225–234, 592–606, 621–636, 662–675, 696–713, 735–749, 772–787, 807–814 – KAMENÍČEK, František: *Zemské sněmy a sjezdy moravské. Jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání Obnoveného zřízení zemského (1526–1628)*. I–III. díl. Brno 1900–1905 – JANIŠOVÁ, Jana (ed.): *Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě (Edice rokové knihy zemského hejtmana Václava z Ludanic z let 1541–1556)*. Brno 2007 – KOZÁKOVÁ, Anděla: *Právní postavení ženy v českém právu zemském*. Praha 1926 – MARKOV, Josef: *Přípravné řízení procesní v českém právu zemském XIII.–XVII. stol*. Bratislava 1930 – BRANDL, Vincenc: *Glossarium illustrans bohemico–moravicae historiae fontes*. Brünn 1876 – RAUSCHER, Rudolf: *Usmrcení člověka v českém právu zemském*. Bratislava 1927 – JIČÍNSKÝ, Karel: *Vývin českého právnictví v stručném nástinu s obzvláštním ohledem na jeho zdroje*. Praha 1862.

STRUKTURA VÝKLADU:

1. Příisahy v zemských zřízeních a v praxi zemského soudu
2. Příisaha jako důkazní prostředek
3. Příklad příisahy jako důkazního prostředku z roku 1539

1. Příisahy v zemských zřízeních a v praxi zemského soudu

Základem článku 79 ZZ 1604 je sněmovní usnesení z roku 1531. Jednalo se původně o dvě krátké samostatné normy,³⁷¹ které byly spojeny a vytvořily čl. 79 ZZ 1604. ZZ 1535 text pouze jazykově upravilo, ale v tomto zřízení a ve zřízení z roku 1562³⁷² je článek spojen s článkem následujícím (čl. 80 ZZ 1604), který se týká vydávání opisů ze zemských register. Zemské zřízení z roku 1545 má stejnou úpravu jako text z roku 1604, ale článek je rubrikován *O příisaze, komu by při soudu nalezena byla, jak vykonána bejti má.*³⁷³

Článek 79 ZZ 1604 v podstatě řeší dvě zcela odlišné věci – otázku **příisah** a otázku **vkladů do zemských desk**. Vkladové agendě se zemská zřízení v podstatě vůbec nevěnují. Pokud je v zemských zřízeních zmínka o vkladech, pak jen velmi stručná v rámci článků, které se primárně věnují jiné problematice. V zásadě se jedná o pouhá konstatování, co má a nemá být vloženo do zemských desk, případně je upraven příslušný poplatek.³⁷⁴ Důvodem absence podrobnějších ustanovení o vkladové agendě je patrně skutečnost, že tato činnost byla vykonávána zemskými úředníky a netýkala se tak širší stavovské veřejnosti, které byla zemská zřízení určena. Podobně také nenacházíme v zemských zřízeních obsáhlejší ustanovení týkající se kompetencí a činnosti zemských úředníků, snad jen s výjimkou zemského hejtmana a menších zemských úředníků, respektive jejich úřadu.

Společným prvkem (kromě skutečnosti, že usnesení sněmu byla přijata bezprostředně za sebou), který vedl ke sdružení obou ustanovení, je zákaz konání příisah a vkladů v **neděli**. Článek nerozlišuje formu, respektive funkci *příisah* a pouze konstatuje, že jakákoliv *příisaha* (patrně primárně určená soudem) má být vykonána **před vzdáním (ukončením) jednání soudu** a nemá být vykonána v neděli. Z praxe (např. k roku 1596) také víme, že příisaha do soudu měla být konána nalačno (*[...] ptal jsem se ho, jedl-li jest již dnes co neb pil? Odpověděl, že jedl. Tak mu příisaha do pondělka odložena a poručeno, aby se o osmi hodinách bez jídla a bez pití dal nahoru najíti. Neb to jest za pořádek.*).³⁷⁵ Při skládání úřednické příisahy musel do-

³⁷¹ PS I, s. 240, čl. 307 a 308.

³⁷² ZZ 1535, s. 74–75, čl. 64.

³⁷³ ZZ 1545, s. 142, čl. 79. Úpravu týkající se vydávání opisů ze soudních register ZZ 1545 zařadilo před článek o příisaze, a to jako čl. 73, který je ale obsáhlejší než úprava v ZZ 1535, 1562 a 1604 (ZZ 1545, s. 141, čl. 73).

³⁷⁴ Viz k tomu zmínky, většinou v prvních odstavcích čl. 21, 114, 120, 127, 144 ZZ 1604 apod. či obsáhlejší zmínku v článku věnovaném zvodu (čl. 86.5 ZZ 1604).

³⁷⁵ ZÁPISOVÉ I, s. 24. Podobně také na s. 116.

tyčný odložit svou zbraň.³⁷⁶ Přísaha do soudu (patrně i ostatní přísahy) se skládala v šraňcích a po složení měl být nový přisedící soudu uveden na své místo nejvyšším zemským komorníkem, případně jeho místodržícím.³⁷⁷

Přísahy, které jsou zmíněny v textech zemských zřízení, můžeme rozdělit do dvou základních samostatných kategorií. Jedná o *přísahy* – ve významu **slibu** – k úřadům a do soudu a o *přísahy* – jako **důkazní prostředky** – v rámci průvodního řízení.

1a – Přísahy zemských úředníků jsou v zemských zřízeních zastoupeny (s výjimkou zemských zřízení z let 1535 a 1562) v poměrně hojném počtu. Jedná se především o přísahu moravského zemského hejtmana, nejvyššího zemského komorníka a nejvyššího zemského sudího (čl. 23–25 ZZ 1604). Dále se jedná o přísahu nejvyššího hofrychtěře, podkomořího Markrabství moravského, nejvyššího zemského písaře a jeho místodržícího (čl. 27–29 ZZ 1604), následují přísahy menších zemských úředníků, tj. přísaha menšího zemského komorníka, sudího, purkrabího a písaře (čl. 30–33 ZZ 1604). Texty přísah jsou v zásadě unifikované (důraz je kladen na spravedlnost a nestrannost), pouze s rozdíly s ohledem na činnost úředníků (u menších zemských úředníků je zdůrazněn výslech svědků a zapisování pŕuhonů do zemských register).

1b – Přísahy přisedících zemského soudu se v zemských zřízeních objevují v rámci obsáhlého článku, který tvoří listina Vladislava Jagellonského z roku 1492 (čl. 7 ZZ 1604) o obsazení zemského soudu. Tato přísaha byla zavedena za vlády Jiřího z Poděbrad v roce 1464.³⁷⁸ Přísaha, kterou skládal každý nový přisedící zemského soudu, je v zemských zřízeních potom obsažena jako samostatný článek (čl. 26 ZZ 1604). Zdůrazněny jsou v ní opět principy nestrannosti a spravedlnosti. Povinnost každého nového přisedícího soudu složit přísahu je opětovně zmíněna v čl. 40.5 ZZ 1604, kde je také stručně popsán způsob složení přísahy. Přísahu skládali velmi pravděpodobně v obdobném znění i přisedící menšího zemského soudu, jak vyplývá z dikce čl. 86 ZZ 1545.³⁷⁹

Kromě přísah zaznamenaných v zemském zřízení, které se týkají výhradně úředníků, chodu soudu a důkazního řízení, se v zemském právu pro sledované období setkáváme například s přísahami členů zemské (markraběcí) rady, o které se zmiňuje i Tovačovská kniha.³⁸⁰ Například v roce 1520 takto skládali přísahu do zemské rady šlechtici (po šesti osobách z obou stavů) králi Ludvíku Jagellonskému.³⁸¹

³⁷⁶ ZÁPISOVÉ I, s. 196–197 k roku 1599 při skládání přísahy nejvyššího zemského sudí.

³⁷⁷ ZÁPISOVÉ I, s. 240–241 k roku 1600; ZÁPISOVÉ I, s. 2–3 k roku 1594.

³⁷⁸ TK, s. 47–48.

³⁷⁹ ZZ 1545, s. 145, čl. 86.

³⁸⁰ TK, s. 18–19.

³⁸¹ PS I, s. 84–85, čl. 48.

2 – Přísaha jako důkazní prostředek je v zemských zřízeních v podstatě zastoupena jen jediným samostatným článkem, který se týká přísahy osoby, která se nemohla kvůli nemoci zúčastnit jednání soudu (čl. 36 ZZ 1604). Povinnost složit tuto přísahu určuje čl. 35.3 ZZ 1604. Podle praxe zemského soudu se přísaha nemocného skládala ale až ve chvíli, kdy tento nebyl schopen poskytnout jiné důkazní prostředky pro prokázání své nemoci.³⁸²

Další úprava týkající se přísahy jako důkazního prostředku je v zemských zřízeních zmíněna v případě, kdy podávali svědectví cizinci (čl. 59.2 ZZ 1604). Povinnost královských měst vyslýchat pod přísahou svědky, jejichž svědectví bylo použito při jednání u zemského soudu, zmiňuje čl. 62.1 ZZ 1604. V obou těchto případech se ovšem nejedná o přísahu jako samostatný důkazní prostředek, ale jako součást procesu podávání svědectví. Podobnou úpravu, a to pro svědky z řad poddaných, obsahuje i zemské zřízení z roku 1545 (viz k tomu v komentáři k čl. 59 a 61 ZZ 1604).

Dále se s přísahami setkáváme v rámci sporů vedených pro urážku na cti, například při prokazování stavu (viz k tomu u čl. 75 ZZ 1604). V rámci zemských zřízení není upravena tzv. mezní přísaha, kterou prováděli svědkové při sporech o meze a hranice. Její znění poskytuje tzv. Drnovská kniha (viz k tomu u čl. 83 ZZ 1604).

Článek 79 (podle rozboru praxe zemského soudu) potom představuje jakousi univerzální normu, která se týká všech přísah, přestože v textu samotného článku se hovoří spíše o přísaze, která by byla uložena zemským soudem (*přísaha, kteráž by komu nalezena byla*). Obecnost normy potvrzuje i spis Karla staršího ze Žerotína *De iure nostro*, kde pod rubrikou *O přísahách* je uveden v plném znění čl. 79 ZZ 1604 a následuje přípisek: *Sem se mají vepsati vsecky přísahy položené do zřízení zemského*. Kromě těchto dvou odstavců odkazuje autor pouze na čl. 36 ZZ 1604 (přísaha nemocného) a čl. 40.5 ZZ 1604 (stručný popis přísahy do soudu).³⁸³

Společným znakem všech přísah obsažených v zemském zřízení je **přísahání na Pána Boha, Matku Boží a všechny svaté**. Tato formulace nebyla pro nekatolické stavy v Markrabství přijatelná a byla předmětem kontroverzí. Za příznivější politické situace, tedy v roce **1608**, stavovská obec přijala sněmovní usnesení, které schválil i král Matyáš.³⁸⁴ Sporné přísahání *Matce Boží a všem svatým* bylo označeno za nepovinnou součást přísahy a za dostatečné bylo připuštěno přísahání *Pánu Bohu a pánu země*, přičemž text přísahy musel být zachován.³⁸⁵

³⁸² Viz např. MZA, A 3, inv. č. 772, fol. 150r.

³⁸³ *De iure nostro*, pag. 75.

³⁸⁴ KAM III, s. 402; MZA, A 6, sg. 1608, *Sněmovní artikule 16. července 1608 Olomouc*, bez foliace; MZA, A 3, inv. č. 5, PS V, fol. 393v; KAM II, s. 149, pozn. 2.

³⁸⁵ *Strany přísahy k ouřadům i jiným povinnostem zemským*. *Co se přísahy té, kteráž v zřízení zemském vepsaná jest, dotýče, ta má slovo od slova předce zůstati. Však žádný z pánův obyvatelův, kterýž by nad tím, aby Matce Boží a všem svatým přísahal a pomoci od nich žádal, obtíženě svědomí by měl,*

Ve smyslu ustanovení z roku 1608 přednesl, respektive opakoval po nejvyšším písaři Markrabství přísahu i Karel starší ze Žerotína, když byl dosazen do zemského soudu v roce 1594.³⁸⁶ Podobně také neměl v úmyslu přísahat *Matce Boží a všem svatým* Arkleb Prusinovský z Víckova, když vstupoval do zemského soudu, *ale tak se lekl v přísaze, že i na to [...] zapomenul*.³⁸⁷ Proti zkrácenému textu přísahy, kterou v roce 1600 složil nový nejvyšší zemský písař, se ohradil přítomný olomoucký biskup kardinál Dietrichstein. Argumentoval, že v jiných případech zemský soud důsledně trvá na zvyklostech zemského práva. Přísahy zemských úředníků nebyly součástí platného zemského zřízení z roku 1562. Kardinál protestoval proti formě přísahy z důvodu svého svědomí a hrozil stavům, že se obrátí přímo na císaře. Přítomní přísedící zemského soudu se o věci poradili, část katolických šlechticů v čele s čerstvým konvertitou Karlem z Liechtensteina trvala na katolické formě přísahy, naopak Karel starší ze Žerotína a podobně i zemský hejtman Jáchym Haugvic z Biskupic, sám katolík, odkazovali na svobodu *svědomí a vyznání*, které byly považovány za starobylou součást zemského práva (*to starodávny pořádek jest, aby každý svým svědomím a náboženstvím byl svoboden*).³⁸⁸

S vrocením 1515 máme zachovánu v jedné z *knih paměti* tzv. přísahu s *kléskou* (tj. s možností opravy), kde dotýčný přísahá již na Pána Boha, Matku Boží a všechny svaté. Tato skutečnost (datace k roku 1515) koresponduje s opravami v textu Tovačovské knihy u přísahy hejtmana, kde původně byla nábožensky neutrální formulace (viz v komentáři k čl. 23 ZZ 1604). V souvislosti s projednáváním sporu skládal v roce 1515 přísahu Jindřich Batelovský, který pohnal Jindřicha z Lomnice o dluh (peníze, které půjčil nebožtíkovi Janovi z Lomnice, otci Jindřicha). V závěru přísahy není zopakována úvodní formulace (*přísahám Pánu Bohu, Matce Boží i všem svatým*), jak ji známe z pozdější doby, ale přísaha je ukončena slovy: *Tak mně toho Pán Buoh pomáhaj i jeho svaté umučení*.³⁸⁹

V lednu roku 1604 měl být do zemského soudu uveden člen Jednoty bratrské Ladislav Velen ze Žerotína, který ovšem odmítal složit přísahu přísedícího, která se protivila jeho náboženskému přesvědčení. V dopisu, který v lednu 1604 adresoval panovníkovi, popsal situaci, kdy byl zemským hejtmanem Ladislavem Berkou z Dubé vyzván, aby se dostavil k soudu a vykonal přísahu. Podle svých slov se dostavil a přísahu chtěl vykonat v podobě, *jakož jiní předkové moji i jiní páni soudcové předešli, ještě v živnosti v soudu zůstávající, přihlašující se k víře pod obojí, od starodávna činívali*. Podle jeho slov čekal v zemské soudnici, až bude vyzván ke složení přísahy a následně uveden na místo v tribunálu. K ničemu z toho nedošlo

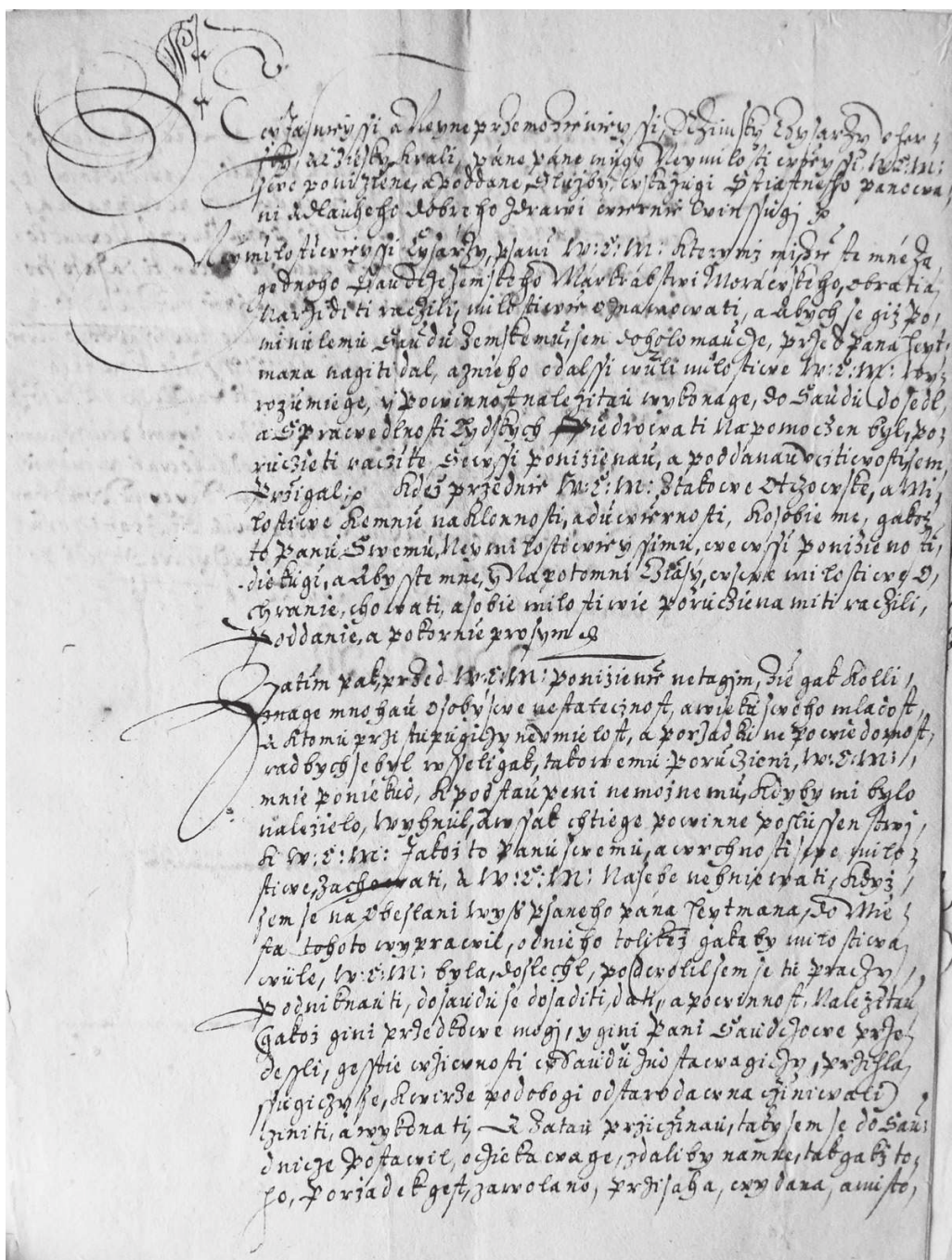
nemá k vyřikání těch slov žádným způsobem nucen bejti, než když by jen Pánu Bohu a pánu země přísahu učinil a z jiných slov v též přísaze obsažených žádného nevypustil, má ta přísaha od něho přijata býti (MZA, A 6, sg. 1608, Sněmovní artikule 16. července 1608 Olomouc, bez foliace).

³⁸⁶ ZÁPISOVÉ I, s. 2–3.

³⁸⁷ ZÁPISOVÉ I, s. 215.

³⁸⁸ ZÁPISOVÉ I, s. 268–269.

³⁸⁹ MZA, A 3, inv. č. 726, fol. 138r.



Dopis Ladislava Veleny ze Žerotína panovníkovi z ledna 1604 ve věci složení přísahy do zemského soudu (NAP, Morava, sg. 5079).

až do vzdání soudu. Oproti tomu zemský hejtman Berka z Dubé informoval panovníka, že přísahu do soudu vykonal pouze druhý dosazený soudce Jan Jetřich z Kunovic. Ladislav Velen údajně na výzvy nereagoval a přísahu nesložil ([...] jeho sem na jedno, druhé i třetí předložení k tomu, aby tu povinnost na sebe přijal a přísahu obyčejnou vykonal, nikoli přivésti nemohl, vymlouvajíce se, že takové přísahy a tím způsobem podlé svého svědomí vykonalu jemu možné není).³⁹⁰ Podle zápisů

³⁹⁰ NAP, Morava, sg. 5079.

v zemských deskách se Ladislav Velen přisedícím zemského soudu nestal. Mezi soudci se připomíná až k roku 1612, kdy byla otázka formulace přísahy pro nekatolíky vyřešena.³⁹¹

Obdobný spor zaznamenal Karel starší z Žerotína k roku 1607, kdy se nejvyšším zemským sudím měl stát Jeroným z Thurnu a také odmítl přísahat na Matku Boží a všechny svaté. Představitelé katolické strany, kardinál Dietrichstein a nejvyšší zemský komorník Ladislav Berka z Dubé, trvali na tom, že přísaha musí být složena v katolické formě. V opačném případě se chtěli obrátit na císaře. Žerotín uvádí, že stejně tak *dobří přátelé* radili Thurnovi, aby se v dané věci také obrátil na panovníka s tím, že pouze nesouhlasí s formou přísahy, *kteřou by svědomí své uraziti mohl*.³⁹²

Na novou právní úpravu z roku 1608 také poukazují marginální přípisky ve dvou exemplářích zemského zřízení z roku 1604, které jsou uloženy Moravském zemském archivu v Brně a v ukrajinské Oděse.³⁹³

2. Přísaha jako důkazní prostředek

Přísahy v zemském právu sledovaného období patřily k jednomu z důkazních prostředků v průvodním řízení. Josef Markov se domníval, že přísaha jako jediný důkazní prostředek, který přetrval ze starého systému ordálů, byla na Moravě na počátku 15. století téměř v zániku.³⁹⁴ Přísaha byla méně častým důkazním prostředkem než svědectví osobami (ať už ústní či písemné), zápisem z desk či jakýmkoliv listinami, ale setkáváme se ní po celé sledované období dlouhého 16. století. Ze zemského práva ale mizí komplikované přísahy svědků či strany, jak je známe ze staršího období a jak je popisuje ještě Tovačovská kniha (v odborné literatuře jim byla již věnována dostatečná pozornost).³⁹⁵ Ze zemského práva, v době před sepsáním Tovačovské knihy (v 60. letech 15. století), zmizel i *půhon k přísaze* a označen byl za *potvorný*³⁹⁶ (viz v komentáři k čl. 18 ZZ 1604). Bezpochyby ale v zemském právu přetrval názor Ctibora z Cimburka, že přísaha má být pouze výjimečným důkazním prostředkem a že ji soud má ukládat obezřetně, *neb jest tu o duši hra a druhému o jeho spravedlnosti ztracení*.³⁹⁷

³⁹¹ ZDO III, s. 443–444, č. 51.

³⁹² ZÁPISOVÉ I, s. 273.

³⁹³ ZZ 1604, s. 176, 189.

³⁹⁴ MARKOV, J.: *Kapitoly*, s. 181.

³⁹⁵ MARKOV, J.: *Kapitoly*, zejména s. 174–187; BRANDL, V.: *Staročeské řízení*, s. 696–713, 735–740; KAM II, s. 89–90; JIČÍNSKÝ, K.: *Vývin*, s. 95–101; TK, s. 68; MZA, G 21, inv. č. 870, sg. III-526, pag. 45–46; KOZÁKOVÁ, A.: *Právní postavení*, s. 64.

³⁹⁶ TK, s. 37–38; MARKOV, J.: *Kapitoly*, s. 185–186. Ustanovení z Tovačovské knihy rubrikované v deskovém rukopise *Půhon k přísaze* převzalo panovníkem neschválené zemské zřízení z roku 1545 (ZZ 1545, s. 120, čl. 18).

³⁹⁷ TK, s. 38.

Přísahy jako samostatné důkazy ve sporech vedených kvůli **nářku cti** zmiňuje také Tovačovská kniha, a to jednak pro případy prokazování šlechtického stavu, tzn. kvůli nářku *chlapstvem* (v deskovém rukopise jako *Přísaha za strýce neb za ujce*), a dále přímo jako důkazní prostředek strany v případech, které se dotýkaly cti *neb hanění velikých*. Šlechtic mohl přísahou prokázat, že se nedopustil nečestného jednání, například hanění protistrany.³⁹⁸ Zajímavý případ se dochoval k roku 1539, kdy Jiřík Křivecký přísahou prokazoval, že svým jednáním neměl v úmyslu zpochybnit své šlechtictví a nejednal dobrovolně (případ viz v příloze).³⁹⁹ K tomu viz podrobněji v komentáři k čl. 75 ZZ 1604.

S přísahami se však setkáváme většinou v případech, kdy se jednalo o **závažnější delikty**, často (ne však výhradně) řešené v rámci **postranných pří** (tedy ve sporech nepůhonných, viz v komentáři k čl. 77 ZZ 1604). Většinou se jedná o spory kvůli zranění či zabití,⁴⁰⁰ případně o otázky šlechtické cti v širším slova smyslu. V těchto případech se jednalo v zásadě téměř vždy o tzv. očištnou přísahu, kdy pro neexistenci jiného důkazu soud přistoupil k přísaze a dotyčný se tímto prostředkem *očistil* od žalovaného jednání. V Tovačovské knize je přísaha rubrikována jako tzv. rytířská přísaha, byla bez *klésky*, předčítána písařem, vykonána měla být bez pokrývky hlavy se dvěma prsty zdviženými proti slunci. Obsahuje také klasické přísahání *Pánu Bohu, Matce Boží a všem svatým*. V roce 1475 tuto přísahu v přítomnosti krále, olomouckého biskupa, zemského hejtmana, dalších zemských úředníků, prelátů a šlechticů z Uher skládal Hynek z Valdštejna. Přísahu skládal kvůli *očištění toho nároku* (tj. podezření), že by byl zainteresován na vraždě a okradení Viléma z Liechtensteina. Očištnou přísahu jako důkaz své neviny provedl na základě rozhodnutí zemského soudu (nález). Podnětem k nálezu byla žádost Jindřicha z Liechtensteina, který měl zprávy o Hynkově účasti na deliktech.⁴⁰¹

Podle tzv. Drnovské knihy měla být přísaha použita jako důkazní prostředek v případě, že by šlechtic byl zbit či zraněn od cizích poddaných a nemohl to prokázat jinak než svým zraněním. Pokud by složil přísahu, poddaní by byli uznáni vinnými a potrestáni. Uváděn je i konkrétní případ podle dikce čl. 64 o postavení lidí z roku 1519.⁴⁰²

Přísahy se jako důkazní prostředky nejčastěji vyskytují ve sporech, kdy došlo k usmrcení člověka. Většinou se jednalo o náhodný konflikt mezi dvěma šlechtici (jeden druhého *pobídl*), o němž jsme informováni v souvislosti se zabitím jednoho z aktérů prostřednictvím následných žalob příbuzných či přátel. Stejně tak při těchto *pobídkách* mohlo dojít i k urážce cti či ke zranění jednoho z účastníků. Lze

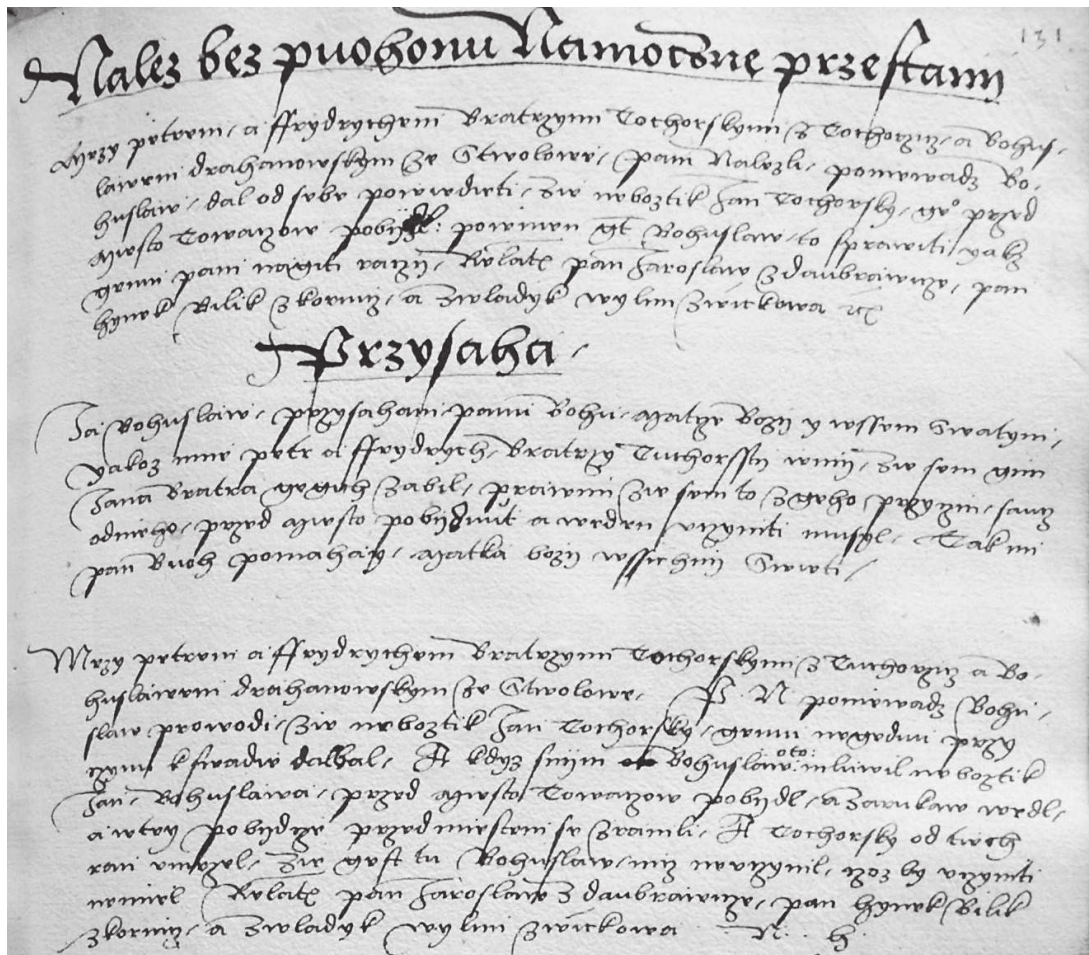
³⁹⁸ TK, s. 125–126; JANIŠOVÁ, J. (ed): *Šlechtické spory*, s. 173–175.

³⁹⁹ MZA, A 3, inv. č. 772, fol. 41v–42r.

⁴⁰⁰ Četné příklady např. v AMB, Mitř, sg. 2739 (rukopisné přípisky).

⁴⁰¹ TK, s. 68; LCS V/I, s. 36–37, č. 207; BRANDL, V.: *Staročeské zřízení*, s. 736–737.

⁴⁰² DK, s. 102.



Zápis sporu, včetně přísahy z roku 1547, ve věci zabití Jana Tochorského (MZA, A3, inv. č. 766, fol. 146r).

předpokládat, že i takový konflikt dvou šlechticů měl mít určitá pravidla, přestože se ani zdaleka nejedná o předem smluvený řádný souboj. V pramenech nejčastěji bývá označen jako *půtka*, *sváda* nebo *pobídka*. Podle pramenů jedna strana druhou musela nejdříve *pobídnout* (nejčastěji zaznamenáno jako: [...] *že jest mě pobízl*). Souhlasila-li druhá strana, pak jakýkoliv výsledek souboje nezakládal další právní nároky. Pokud strana, která konflikt vyprovokovala bezdůvodně (*počátek tej svády učinil*), byla v souboji zraněna či usmrcena, druhá strana nenesla žádné následky. Celý konflikt byl vykládán jako nutná obrana.⁴⁰³

Ve sbornících půhonů a nálezů se dokonce objevují i rubriky, které vypovídají o používání přísahy v tomto typu případů. Například spor z první poloviny 16. století mezi Vítkem z Dobřčic a Janem z Doloplaz o zabití Janova bratra Adama je rubrikován *Kdož by komu bratra zamordoval a počátku od mordýře vyrozměti by se nemohlo, má to přísahou napraviti*. Tento spor byl řešen formou půhonu a zemský soud konstatoval, že *poněvadž se nachází, že j[es]t Vítek v tej půtce, kteráž mezi nimi před městem Olomúckým byla, Adama, bratra Janova, zabil a svěd-*

⁴⁰³ RAUSCHER, R.: *Usmrcení*, s. 25–32; JANIŠOVÁ, J. (ed): *Šlechtické spory*, s. 164–173.

*kův se vyrozuměti nemůž, z koho j[es]t počátek tej pŭtky pŕišel, povinen j[es]t Vítek to spraviti, jakž jemu páni najdeno bude, že j[es]t počátek tej pŭtky z něho nepŕišel. Zemský soud rozhodl o složení očištné pŕísahy, v níž Vítek pŕísahal, že sem já počátkem tej svády nebyl, než jsa pŕinucen, hrdla svého sem bránil.*⁴⁰⁴

Pokud k *pobídce* vůbec nedošlo a šlechtic byl bez svého vědomí napaden, celá věc se podle následků vykládala jako vražda nebo pokus o vraždu, čili jednání, které mělo zlý úmysl. K *pobídkám*, ať už důvodným nebo nedůvodným, se dochovala řada dokladů. Z těchto můžeme uvést například spor k roku 1547, kdy bratři Tochorští žalovali Bohuslava Drahanovského ze Stvolové ze zabití svého bratra Jana na tovačovském předměstí. Bohuslav Drahanovský pŕísahou prokázal, že jej Jan k souboji vyzval a on neměl jinou možnost, než se soubojem souhlasit. Nález zemského soudu pak vyzněl ve stejném smyslu.⁴⁰⁵ V roce 1589 Albrecht Kravařský pŕísahou potvrzoval, že se nedopustil vraždy na Jindřichovi Vízovi, z které jej vinil Jiřík Víz. Jednalo o spor z Opavského knížectví, který se formou *naučení* rozhodoval na moravském zemském soudu. Ze svědeckých výpovědí ke sporu vyplynulo, že Jindřich nebyl zavražděn Albrechtem, ale jeho poddanými (*než od čeládky jeho a v domě Jana Charváta zraněn jest a od takového zranění zemřel*). Navíc svědci nebyli schopni určit, kdo byl původcem potyčky, která vedla ke smrti, zda zesnulý Jindřich nebo Albrecht. Zemský soud tak rozhodl, že musí být vykonaná pŕísaha, v níž Albrecht odpŕísáhne, že nedal důvod k potyčce. Po vykonání této pŕísahy bude *očištěn*. V registrech zemského soudu se zachoval i zápis pŕísahy, v níž se uvádí, že *k zamordování neboštíka Hendrycha Víza pŕíčiny sem nedal, ani toho pŕíčinou nejsem*.⁴⁰⁶

Pŕísahy se objevují i ve **sporech pŭhonných**, které se zpravidla netýkaly závažnějších násilných deliktů. Například v roce 1515 máme v první knize *paměti* zaznamenánu ještě složitou *pŕísahu s kléskou*, jak ji známe z Tovačovské knihy, která byla vykonána v původním řízení, v němž šlo o uznání spravedlivého dluhu.⁴⁰⁷ K témuž datu je doložena i tzv. *rytířská pŕísaha*, kterou opět registruje Tovačovská kniha,⁴⁰⁸ a to ve sporu o ztrátu důkazů, kdy pohnaný pŕísahou dokazoval, že jeho poddaný ztratil *doma neb v hospodě jistá listinná svědectví*.⁴⁰⁹

V jednom ze sborníků pŭhonů a nálezů, který je deponován v Moravském zemském archivu v Brně, je obsaženo značné množství případů,⁴¹⁰ kdy soud v důkazní nouzi v pŭhonném sporu použil jako důkaz pŕísahu. Většina sporů vznikla kvůli vydání listiny (různé typy listin) a v pŕísaze pohnaný odpŕísáhl, že listinu nemá a o její existenci nic neví.

⁴⁰⁴ MZA, G 10, inv. č. 200, fol. 74v; AMB, Mitř, sg. 2739 (rukopisné pŕípisky).

⁴⁰⁵ MZA, A 3, inv. č. 727, fol. 141r–v.

⁴⁰⁶ MZA, A 3, inv. č. 772, fol. inv. č. 772, fol. 189v–190r.

⁴⁰⁷ MZA, A 3, inv. č. 726, fol. 138r.

⁴⁰⁸ TK, s. 68.

⁴⁰⁹ MZA, A 3, inv. č. 726, fol. 138v.

⁴¹⁰ MZA, G 10, inv. č. 305, fol. 423 an.

V roce 1519 pohnal Václav Tetaur z Tetova Jana ze Žerotína, že jako poručník *udělal na místě bratří mých a mně smlouvu s bratry z Háje* a tuto smlouvu odmítá předložit žalobci před zemský soud. Ten na základě předložených důkazů konstatoval, že Žerotín smlouvu má, ale protože tvrdí, že ji nemá, je to nutné prokázat. Soud tedy rozkázal, aby Jan ze Žerotína složil přísahu, v níž přísahal, že smlouvu nemá a ani o ní neví.⁴¹¹ V roce 1521 bylo poháněno opět o vydání listiny (bratři Tetauri mezi sebou). Zemský soud nejprve určil v důkazní nouzi jako důkaz přísahu, kterou měl přednést pohnaný Jiřík Tetaur. K tomu však nedošlo, protože u sporu je připsáno: *propuštěn z přísahy*. Podobný příklad je z roku 1550, kdy po vynesení nálezů zemského soudu došlo k dohodě stran a u zápisu je dokonce zapísán text přísahy, ale s rubrikou *Přísaha. Sešlo z té přísahy*.⁴¹²

Přísahu mohla skládat i duchovní osoba. Takto například v roce 1531 skládal přísahu opat kláštera Hradisko u Olomouce, když jej Procek ze Zástřizl pohnal o jisté *listy* na Kyjov. Opat přísahou ovšem prokázal, že *zápisy na Kyjov*, které patřily Prockovu *strejci*, předal královně a on sám je nemá a nejsou ani v konventu.⁴¹³

3. Příklad přísahy jako důkazního prostředku z roku 1539

Nález o Křiveckého a měšťany znojemské

V tej při mezi Jiříkem Křiveckým z Křivce a měšťany znojemskými na poručení krále jeho mi[llo]s[ti], kteréž jest psaním svým měšťanom znojemským, aby to před hejtmane[m] a jinými soudci zemskými dostatečně pokázal, že týž Jiřík Křivecký dobrovolně se podvolil před právem jich Krystofovi Kučárovi práv bejti a že taková věc k rozeznání a ku právu jich městskému přísluší, páni nalezli:

Poněvadž Křivecký praví, když jest naň rychtář znojemský od Krystofa Kučara žalobu přijal, že se jest ku právu znojemskému po tej žalobě poddával a nemohouc k tomu připuštěn bejti, že nedobrovolně, než obávaje se vězení a lechlosti, rukojmě jest ku právu postavil a uručíc, hned do Brna na posudek jel, aby těžkost svou na pana hejtmana i jiné pány úředníky a na ty, kteří na posudku byli, vznesl, povinen jest to Křivecký spraviti, jakž jemu pány nalezeno bude.

Relatores: pan Vylím Kuna z Kunštátu, pana Jan Jetřich z Boskovic a z vládyk Vylím z Víckova. |

Přísaha

Já, Jiřík, přísahám Pánu Bohu, Matce Moží i všem svatým, jakož mne měšťané znojemští vinní, že bych se před Honzem Golčarem, ty časy rychtářem znojemským, dobrovolně na žalobu Krystofa Kučara ku právu jich poddal a uručil, že sem toho dobrovolně neučinil, než obávaje se, poněvadž rychtář proti pořádku na mne, člověka rytířského, žalobu od Krystofa Kučara přijal a poddávání mé ku právu zemskému ode mne přijato nebylo, abych k vězení a lechlosti nepřišel a svou věc povolně konati mohl, v to uručení sem se dal.

Tak mi Pán Bůh pomáhej, Matka Boží i všichni svatí.

⁴¹¹ MZA, G 10, inv. č. 305, fol. 423v. Podobný spor, který se týkal vydání či objasnění existence *cedule* přidané k testamentu, viz na fol. 424r–v.

⁴¹² MZA, G 10, inv. č. 305, fol. 424r, 430v–431r.

⁴¹³ MZA, G 10, inv. č. 305, fol. 425r.